

ZGODOVINSKI POMEN TOČKE NA KRIMU

THE HISTORICAL SIGNIFICANCE OF THE GEODETTIC POINT IN KRIM

Marjan Jenko

Opomba: *Govor na slovesnosti ob 25-letnici postavitve obeležja na Krimu, 1. 6. 2109*

Po 25 letih od nastanka tukajšnjega obeležja smo se spet zbrali in to je priložnost, da pregledamo zgodovino te znamenite točke.

Napis na steni doma pove, da je bila ta trigonometrična točka pred okroglo 200 leti izbrana za izhodišče pravokotnega koordinatnega sistema, v katerem so bili nato izdelani načrti zemljiškega katastra za Kranjsko in še nekaj sosednjih dežel.

Nekateri še vedno mislijo, da je zemljiški kataster še iz časov cesarice Marije Terezije (to je sredina 18. stoletja). To ni res. Iz tiste dobe pa so tri pomembne stvari:

1. prvi kataster v cesarstvu, ki pa je bil popisni in ni potreboval geodetske izmere;
2. razdelitev države na katastrske občine in
3. uvedba hišnih števil – te so se uporabljale kar 150 let.

V času naslednjega cesarja Jožefa II. je nastal nov zemljiški kataster, ki je že temeljil na geodetskih izmerah. Načrti so bili izdelani v nepovezanih lokalnih koordinatnih sistemih. V naših arhivih jožefinskega katastra ni, terezijanski pa je prisoten.

Leta 1806 se začenja obdobje sistematskih geodetskih izmer v avstro-ogrski državi. Prednost je imela izmera za vojaške topografske karte, čez dobrih deset let ji je sledila katastrska izmera, s katero je bil ustvarjen tisti kataster, ki se je od reambulacije leta 1869 vzdrževal in se uporablja še dandanes na kar štirih petinah ozemlja Slovenije. To je franciscejski kataster, imenovan po cesarju Francu I.

Po obdobju vojn, ki se je končalo leta 1815, je v zahodni Sloveniji začela nastajati osnovna trigonometrična mreža, ki naj bi povezala obstoječo severnoitalijansko mrežo na Krasu in v Istri z neko mrežo v severni Avstriji. Začetna stranica – lahko bi rekli kar baza te triangulacije – je stranica Slavnik–Učka v omenjeni severnoitalijanski mreži; ta stranica je definirala tako orientacijo kot merilo krimskega koordinatnega sistema. Izkazalo se je, da sta merilo in orientacija tega sistema razmeroma zelo dobra. Torej je rojstno leto trigonometričnih točk Krim, Kucelj, Rašica, Vivodnik itn. verjetno 1816 ali raje 1817.

Katastrski geodeti so prevzeli, dopolnili in zgosčili vojaško triangulacijo. S to katastrsko triangulacijo z gostoto točk približno 5 kilometrov so prav tako začeli na jugu v drugi polovici leta 1817; čez dve leti

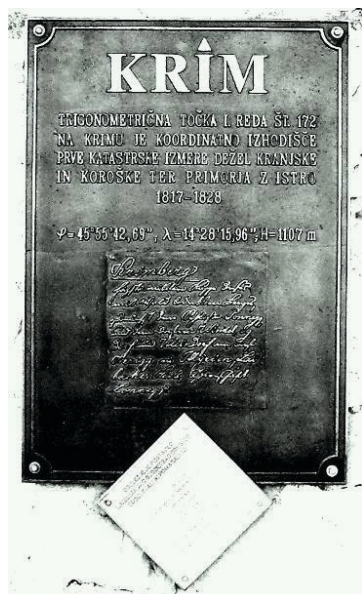
so prišli do Krima in zaključili leta 1825 na Koroškem. Nižjo grafično triangulacijo in katastrsko izmero so pri nas končali do leta 1828. Potem se na Krimu celo tretjino stoletja ni dogajalo nič posebnega.

Avstro-ogrška država je v 60. letih 19. stoletja začela sodelovati s preostalo Evropo v projektih tako imenovanih stopinjskih merenj. S kvalitetnimi mrežami I. reda, v katerih so tudi astronomsko določene točke, naj bi prišli do natančnejših podatkov o velikosti in obliki Zemlje.

Zato je na Krimu Militär-geographisches Institut (MGI) opravil razna dela, od obnavljanja stabilizacije in kotnih opazovanj do astronomskih opazovanj znamenitega geofizika in geodeta von Sternecka (1886). Zadnji dokument z Dunaja pove, da je bila leta 1899 točka na novo stabilizirana. Iz teh časov je oštevilčenje točk I. reda; Krim je dobil številko 172, ki je ostala do danes.

Po prvi svetovni vojni je Država SHS prevzela avstrijske osnovne mreže kot podlago za nadaljnje državne izmere. Leta 1933 je Vojno-geografski institut v okviru nove topografske izmere tukaj zgradil nižji steber; iz let 1939–40 pa so njegova opazovanja v okviru obnove mreže I. reda v zahodnem delu države.

Leta 1947 je Geografski inštitut Jugoslovanske ljudske armade (GIJNA) postavil normalno visok opazovalni steber 40 x 40 centimetrov.

Slika 1: Obležje na Krimu (Foto: M. Muck).

Leta 1962 je bil zgrajen krimski planinski dom, tako da se je sprednja stena stavbe dotikala stebra. Že naslednje leto pa je GIJNA izvedel (ali pa dal izvesti beograjskemu Zavodu za fotogrametrijo) popolno preureditev stabilizacije. To je bilo v okviru del za novo osnovno mrežo, tako imenovano Astronomsko-geodetsko mrežo Jugoslavije (Geodetska uprava SR Slovenije pri teh delih ni sodelovala). Odstranili so vse obstoječe oznake, vključno z MGI-jevo kamnito ploščo s cinkastim čepom. Na istem mestu so v živo skalo vzdali železen čep z luknjico na globini 5 decimetrov. V betonski temelj dimenzij 40 x 40 centimetrov so vzdali granitni center (20 x 20 x 70 cm): vrh temelja je bil 25 centimetrov nad tlemi,

vrh kamna pa 15 centimetrov nad tem. Na pohodni železobetonski plošči na višini 7 metrov so zgradili opazovalni steber, ki je 56 centimetrov ekscentričen. Center točke so zavarovali s tremi solidnimi bočnimi oznakami. Eno od teh vidimo na skali pri vogalu doma.

Pred 25 leti je bil položaj centra natančno prenesen na marmorno kocko, del novega obeležja.

Slika 2: Geodetska točka na Krimu (Foto: M. Muck).

Marjan Jenko, univ. dipl. inž. geod.
Ljubljansko geodetsko društvo
Letošnji prejemnik plakete Zveze geodetov Slovenije za življenjsko delo